

Л. В. ПІВНЬОВА
(Черкаси, Україна)

АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ

Розглянуто шляхи та причини запозичення іншомовної лексики на позначення засобів розміщення туристів, подано значення окремих запозичених лексем.

К л ю ч о в і с л о в а : термін, іншомовна лексика, запозичення.

Жодна подорож практично неможлива без організації розміщення туристів: чи це відпочинок у фешенебельному готелі, чи турпохід по гірських схилах. Сьогодні готельний бізнес можна назвати одним із порівняно нових та найперспективніших напрямів бізнесу в Україні. Особливістю його є освоєння нових технологій, орієнтація на європейські сервісні стандарти і стрімкий перехід до них, розширення географії ділових контактів, що, безперечно, не може не впливати на формування термінологічного апарату, який обслуговує туристичну сферу. Дійсно, в багатьох європейських мовах лексика готельної індустрії детально випрацювана і стала джерелом запозичень для української мови.

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблему запозичення іншомовних термінів давно вивчають мовознавці. Актуальною вона була на початку ХХ ст. (праці О. Б. Курило, О. Н. Синявського, І. І. Огієнка). І. Огієнко так коментував основну причину запозичення нових лексем “чим культурніше і оригінальніше народ, тим сильніше він впливає на сусідів” [5, с. 15]. Проблема поповнення словникового складу української літературної мови через позичання лексем зі споріднених чи неспоріднених мов не залишалася й поза увагою термінологів. Окремі теоретичні аспекти порушено в працях Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк [3], О. А. Стишова [15], Л. О. Симоненко [12]. Іншомовну лексику вивчали в окремих терміносистемах: у мові військової сфери (Л. В. Туровська), водного господарства (Л. Д. Малевич), видавничої справи (М. Р. Процик), реклами (С. А. Федорєць), електротехнічної індустрії (Л. В. Козак), науково-технічної галузі (О. А. Мартиняк), митної справи (В. М. Дейнека), у мові персонажів сучасної української літератури (О. М. Лапінська) у сучасних мас-медіа (М. І. Навальна) та ін.

Проте сьогодні поза увагою дослідників лишаються запозичення у терміносистемі туризму, які не були предметом спеціального дослідження. У зв'язку з цим вивчення шляхів проникнення й адаптації термінологічних запозичень, що ввійшли до лексичної системи сучасної української літературної мови, видається актуальним.

Мета розвідки – з'ясувати причини інтеграції іншомовних лексем на позначення засобів розміщення туристів в українську мову.

Загальновідомо, що іншомовні джерела поповнювали і збагачували українську мову впродовж усього процесу її історичного розвитку. Окремі лексеми на позначення засобів розміщення туристів були запозичені ще в давнину (*таверна, караван-сарай, корчма, постійний двір, трактир, мансіонес, стабулярія, госпіталь, госпіція, катагогія, хостел, пндук, інн, ям, отель* тощо), кожна з них позначала специфічні національні поняття. Наприклад, на думку І. М. Писаревського, слово *караван-сарай* (перс. ارسن‌اوراك – *kārvānsarā*, від перс. ناوراك *кар(е)ван* + перс. ارس *сарай*, палац) вживалося на позначення заїжджого двору для караванів на торгових шляхах і в містах Близького Сходу, Середньої Азії, Закавказзя [6, с. 9]. “Словник іншомовних слів” засвідчує кілька значень цієї лексеми: *караван* (франц. *caravane*, з перс. *кар(е)ван*) – “група в’ючних тварин, що перевозять вантажі та людей переважно в пустельних районах”; “кілька транспортних суден, що рухаються один за одним”. Караван-сарай (від *караван* і перс. *сарай* – палац, будинок) – постійний і торгівельний дім для караванів (СІС, с. 311). На Русі заїжджі двори з’явилися в XII–XIII ст.; тоді їх називали *ямами* і розташовували один від одного на відстані одного кінного переходу. *Яма* – поштова станція на Русі в XII – XIII ст., де подорожні міняли втомлених коней на свіжих, з місцем відпочинку, постійними дворами і конюшнями [6, с. 15]. Немає єдиної думки щодо походження цього слова, проте давно помічено, що термін *ямщик* схожий за звучанням з тюркським *ямчі* (поштовий доглядач), а ще більше з персидським *ямджик* – гонець [6, с. 15]. Лексема *хостел* була запозичена в 1250 р. з французької мови зі значенням “місце тимчасового проживання”, а вже з 1384 р. формується нове значення лексеми – “готель, який включає розміщення і розваги для гостей і подорожніх; постійний двір” [1, с. 60]. До ранніх туристичних термінів англійського походження належить також лексема *інн*, уперше зафіксована у 1000 р. у значенні “місце проживання, житло, тимчасове житло” [1, с. 63]. У процесі термінологізації конкретизується значення цього слова – “готель, який пропонує тимчасове проживання і розважальні заходи; постійний двір” [1, с. 63]. У давнину придорожній готель або заїжджий двір з рестораном називався *трактиром* (лат. *tracto* – пригощаю). Слово *трактир* запозичене з польської мови – *traktjer* (шинкар), від італійського – *trattoria*, й увійшло до лексичного складу з часів Петра I; пізніше *трактиром* почали називати ресторан нижчого розряду [6, с. 18]. В “Етимологічному словнику української мови” подано таке значення цієї лексеми: *трактир* – “у дореволюційній Росії – будинок для зупинки та ночівлі приїжджих, із шинком, де можна поїсти; закусочна” (ЕСУМ, с. 616). На думку В. А. Смолія, “трактирним промислом” у XIX ст. займалося багато закладів: до трактирів належали готелі, двори постоялі, заїжджі будинки, корчми, мебльовані кімнати з харчуванням тощо. У другій половині XIX ст. *трактирами* називалися також готелі нижчого розряду і “питейні дома” (шинки), де обслуговували малозабезпечені верстви населення (ЕСДТ, с. 313).

У кінці XVI ст. у Франції впроваджені перші приміщення готельного типу у спеціально побудованих приватних палацах і розкішних державних будинках, які отримують назву *отель* – міський палац магната, місце перебування

представника іноземної держави або міської влади [9, с. 9]. У “Словнику іншомовних слів” *готель* (франц. *hôtel*, лат. *hospitalis* – гостинний) – це будинок з мебльованими кімнатами для приїжджих (СТС, с. 181). Сьогодні ж, на думку В. А. Смоля, *готель* – це основне підприємство індустрії гостинності, що здійснює прийом і обслуговування відвідувачів (ЕСДТ, с. 95). Досить популярними засобами розміщення були також гостинниці. В “Історичному словнику української мови” зазначено, що *гостинниця* – це місце задля тимчасового перебування мандрівних людей, корчма, заїзд, готель (ІСУЯ, с. 590). В “Етимологічно-семантичному словнику української мови” Митрополита Іларіона подано таку дефініцію цього терміна: *гостинниця* (лат. *hostis* – гість) – це дім, де спинялися гості, цебто подорожні, купці. Слово *гостинниця* відоме в слов’янських пам’ятках із XI століття, напр., у Супральському рукописі. В Словнику П. Беринди 1627 р. до слова *гостинниця* наведено синонім *корчма* (хоч *корчма* тоді ще не мала сучасного значення) (ЕССУМ, с. 297). Щодо походження й першого значення лексеми *корчма* (заїзний дім з готелем), що є в усіх слов’янських мовах, серед учених і досі тривають дискусії. Значення цього слова проходило довгий процес мутації. Старослов’янське *кръчмавлѣати* означало: “займатися дрібною торгівлею”. В Україні слово *корчма* в давнину позначало міцний алкогольний напій, згодом – місце продажу й розпиття спиртних напоїв, а ще пізніше його вживали на позначення гостинниці з заїздом. Поруч з лексемою *корчма* існував синонім *восприѣтелище* – гостинниця, корчма (ЕССУМ, т. 2, с. 272]. Роль засобу розміщення для подорожніх у XVIII ст. починає виконувати *госпіталь*. Так, у Словнику за ред. Є. Тимченка зазначено, що *госпіталь* (франц. *hospital* – лікарня) – це готель, місце, де стають приїжджі, подорожні (ІСУЯ, с. 583).

З розвитком транспорту, невинно розвивається й індустрія гостинності, з’являються нові й нові засоби розміщення для подорожніх. Подальший розвиток різних форм туризму спонукав до зростання потреб у нових засобах розміщення та в збільшенні кількості лексем на їх позначення. Так, виникають перші придорожні готелі, зокрема *мотель* як засіб розміщення автотуристів (вперше з’явився у США в 50-х рр. XX ст., коли К. Уїлсон побудував один з перших готелів для автомобілістів – “Холідей Інн” (ЕСДТ, с. 213). Як бачимо, запозичених лексем на позначення засобів розміщення туристів українська мова засвоїла доволі чимало; інтенсивне використання іншомовної лексики спостерігаємо й на сучасному етапі. З французької мови порівняно недавно запозичені лексеми *бутик-готель*, *люкс*, *шале*, *шато*, з польської – *квартира*, *кімната*, з голландської – *номер*, *каюта* тощо; але все ж таки, на нашу думку, у професійній сфері туризму загалом найуживанішими є англійські запозичення (*ботель*, *караванінг*, *кемпінг*, *кондотель*, *паб*, *пентхаус*, *таймшер*, *хостел* тощо). Причому нині використовують і буквальний переклад термінів, і англійські кальки. Наприклад, тематична група на позначення категорій готелів рясніє англійськими транслітерованими словами: *studio* (номер з однієї житлової кімнати з плануванням, яке дає змогу використовувати частину приміщення як вітальню або місце для готування та приймання їжі); *standard* (номер середніх розмірів з основними зручностями і балконом); *junior suite* (номер, який, крім спального місця, має додаткову площу для від-

починку / роботи), *royal suite, premier suite, deluxe, super deluxe* (номери великих розмірів, підвищеної комфортності).

Таке інтенсивне функціонування іншомовних лексем на позначення засобів розміщення у термінології туризму пов'язане, на нашу думку, з внутрішньомовними чинниками, серед яких виокремлюємо:

1. Використання запозичених термінів часто зумовлене їхньою здатністю передавати багатослівний описовий зворот однослівним найменуванням. Наприклад: *ботель* – готель на воді; *лотель* – готель, призначений для перебування та обслуговування туристів, що займаються кінним спортом; *мотель* – готель для автотуристів; *ротель* – пересувний готель, представлений вагоном-трейлером; *флотель* – курорт на воді; *флайтель* – готель для власників особистих літаків. Тенденція в словотворенні до компактності, зумовила появу телескопічних термінів на позначення засобів розміщення, які складаються з початкової частини першого і кінцевої частини другого слова: *ботель* (з англ. *boat* – човен, судно, *hotel* – готель), *мотель* (з англ. *motor* – двигун, *hotel* – готель), *ротель* (з нім. *rollende* – прокатка, *hotel* – готель) і т.п.

2. Специфічною рисою функціонування туристичних термінів нині можна назвати вживання неологізмів на позначення новітніх реалій, частини таких назв іноді пишуть латинською графікою: *готель U* – готель з особливостями, що істотно виділяють його серед інших, аналогічних за класом (*unikat, unique, unico*) (ЕСДТ, с. 98], *готель-SPA* (з лат. *sanus per aqua* – здоров'я через воду) – готель із повним набором послуг гостинності, де пропонують комплекс спеціального лікувально-оздоровчого і медичного обслуговування, а також дієтичне харчування [2, с. 209].

3. Використання у спілкуванні для зручності інтернаціоналізмів, тобто міжнародних термінів, поширених у кількох мовах, зокрема на позначення готелів: *apartment-hotel* – *апартамент-готель*, *motel* – *мотель*, *bungalow* – *бунгало*, *caravan* – *караван*, *chalet* – *шале*; *номерів у готелях: duplex* – *дуплекс* (двоповерховий номер з двох і більше житлових кімнат із внутрішніми сходами), *suite* – *с'юм* (номер, що складається з двох і більше житлових кімнат) тощо.

4. Поширеним явищем є запозичення нових термінів, синонімічних для вже наявних з причини їх престижності, моди: *феиенебельний готель* (англ. *fashionable* – модний), *бутик-готель* (фр. *boutique* – лавка), *гест хауз* (англ. *guest house* – гостьовий будинок), *хостел* (англ. *hostel* – молодіжний готель) тощо.

5. Серед термінів іншомовного походження на позначення засобів розміщення туристів можна виділити лексеми, які називають реалії інших країн, наприклад: італійські *trulli* (*трулли*), іспанські *paradores* (*парадори*), французькі *château* (*шато*), португальські *pousadas* (*пушади*), мексиканські *haciendas* (*гасієнди*), японські *ryokans* (*рьокани*) тощо [10, с. 324]. Такі запозичення відображають автентичні традиції та культуру країни, внаслідок чого в терміносистемі залишаються нечисленними рідковживаними екзотизмами [7, с. 58].

Отже, проаналізований матеріал показує, що іншомовні лексеми на позначення засобів розміщення туристів активно функціонують у системі української термінології туризму та відзначаються високим ступенем лексико-семантичного освоєння.

1. Белан Э. Т. Особенности формирования новых терминосистем (на материале английской и русской терминологии международного туризма): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Ин-т лингвистики и межкультурной коммуникации Московского гос. обл. ун-та. – М., 2009. – 194 с.
2. Дурович А. П. Организация туризма. – СПб: Питер, 2009. – 320 с.
3. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. – К.: Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
4. Малевич Л. Д. Термінологічне запозичання: причини, джерела, функції // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр. / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2005. – Вип. VI. – С. 56–61.
5. Озиенко И. Иноземные элементы в русском языке: История проникновения заимствованных слов в русский язык. – К.: Тип. Бондаренко и Гнездовского, 1915. – 136 с.
6. Писаревський І. М., Рябев А. А. Матеріально-технічна база готелів: Підручник. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 286 с.
7. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. пр. / Відп. ред. Л. О. Симоненко. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С. 3–8.
8. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – 2-ге вид., переобл. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
9. Мунін Г. Б. та ін. Управління сучасним готельним комплексом: Навч. пос. / За ред. С. І. Дорогунцова. – К.: Ліра_К, 2005. – 520 с.
10. Холлоуей Дж. К., Тейлор Н. Туристический бизнес / Пер. с 7-го англ. изд. – К.: Знання, 2007. – 798 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- ЕСДТ – Смолій В. А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В. М. Литвина. – К.: Видавн. Дім “Слово”, 2006. – 372 с.
- ЕССУМ – Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови: В 4 т. / За ред. Ю. Мулика-Луцика. – Вінніпег–Канада: Волинь, 1979. – Т 1: А–Д. – 365 с.; 1982. – Т 2: Е–Л. – 399 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Уклад.: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Наук. думка, 2006. – Т 5: Р–Т. – 704 с.
- ІСУЯ – Історичний словник українського язика: Т 1: А–Ж. / За ред. проф. Є. Тимченка. – Харків; К.: “Українська радянська енциклопедія”, 1932. – Зошит II: Г–Ж. – 947с.
- КТЛСТ – Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
- СІС – Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К.: “Українська радянська енциклопедія”, 1974. – 775 с.

L. V. Pivnova

THE ADAPTATION OF LEXICAL UNITS WITH THE MEANING OF TOURIST ACCOMMODATION IN UKRAINIAN TERMINOLOGY

The article studies the ways and reasons for lexical units denoting tourist accommodation borrowing. The meanings of some borrowed terms are given.

К е у wo r d s : term, foreign language lexis, borrowing.